فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال یازدهم، شماره چهارم (پیاپی ۴۲)، زمستان ۱۴۰۱
شاپای چاپی ۲۱۳۱-۲۳۲۲ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X- ۲۵۸۸
http://serd.khu.ac.ir
مقاله پژوهشی صفحات ۴۶-۲۵ DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1

شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی در استان لرستان

لیلا برفی‌زاده: کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران.
منصور غنیان: استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران.
مسلم سواری*: استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران.

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۱۹ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۲/۰۱

چکیده

شرکت‌های تعاونی روستایی در زمینه‌های رشد اقتصادی، فقرزدایی، اشتغال مولد، یکپارچگی اجتماعی، تقویت کارآفرینی و مدیریت و تمرکز سرمایه‌های کوچک در قالب سرمایه‌های متوسط و کلان ایفای نقش می‌کنند و به‌عنوان یکی از جدیدترین راه‌های توسعه پایدار در برنامه‌های توسعه کشور مطرح هستند. در واقع می‌توان گفت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی از مؤثرترین شبکه‌های موجود در سطح روستا هستند که به‌طور مستقیم به کشاورزان و توده‌های روستایی خدمت و در تحقق برنامه‌های کلان کشور نقش مهمی ایفا می‌کنند. لذا موفقیت تعاونی‌ها می‌توانند نقش آن‌ها را در توسعه روستایی پر رنگ‌تر نماید در این راستا این پژوهش در پی شناسایی عوامل موفقیت تعاونی‌های تولید در مناطق روستایی استان لرستان براساس مدل EFQM انجام شد. جامعه آماری این پژوهش شامل اعضای شرکت‌های تعاونی تولید روستایی فعال استان لرستان است که ۲۶۰۲ نفر در ۷ تعاونی تولید روستایی در چهار شهرستان دورود، بروجرد، خرم‌آباد و الیگودرز، در ۴۱ روستا، می‌باشد. با استفاده از جدول کرجسی مورگان ۳۳۵ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار، $SPSS_{20}$ انجام شد. یافته‌ها نشان داد که در بین عوامل EFQM (رهبری، خط‌مشی و استراتژی، کارکنان، شراکت و منابع، فرایندها، نتایج مشتری، نتایج کارکنان، نتایج جامعه و نتایج کلیدی عملکرد) معیارهای رهبری، خط‌مشی و استراتژی، کارکنان، شراکت و منابع، نتایج کارکنان، نتایج جامعه، نتایج کلیدی عملکرد تأثیر مثبت و معناداری بر روی موفقیت تعاونی‌ها دارند که قادرند۶۰/۳ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین کنند.

واژگان کلیدی: تعاونی‌های روستایی، تعاونی‌های تولید، اقتصاد تعاونی، توسعه روستایی، استان لرستان.

* Savari@asnrukh.ac.ir

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

۱) مقدمه

در سال‌ها اخیر، اقتصاد روستایی و کشاورزی به مرحله جدیدی از توسعه وارد شده است (Ortmann & King, 2007: 40) به‌طوری که با تولید مازاد بر نیاز برخی محصولات زراعی و باغی و صدور آن‌ها، جایگاه مناسبی در بازار جهانی کسب کرده است. با این حال به نظر می‌رسد که هنوز این بخش در آغاز مسیر توسعه خود قرار دارد و برای بالفعل کردن پتانسیل‌های توسعه‌ای خود، مسیری طولانی، ولی پر پیچ و خم و با مشکلات گوناگونی را پیش روی دارد. از جمله این مشکلات می‌توان به موانع ساختاری و به‌ویژه به مسئله نظام بهره‌برداری اشاره کرد (مهدیان و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۲۳-۳۱۳). لذا همان‌طور که مشخص شد مظاهر اصلی توسعه پایدار در بخش کشاورزی عمدتاً در مناطق روستایی اتفاق می‌افتد (Janicke, 2008: 558). به‌طور مشخص برای رسیدن به این اهداف در جوامع انسانی حرکت باید به سوی توسعه پایدار باشد (Whitford, 2009: 675). همچنین بخش کشاورزی به حدی گسترده است که در عمل بدون مشارکت کشاورزان، رسیدن به اهداف و مراتب، بالای توسعه غیر ممکن ارزیابی شده است (حیدری‌ساربان، ۱۳۹۱: ۱۱۸-۱۰۳). هدف تمامی کشورهای در حال توسعه دستیابی به اشتغال، رفاه اجتماعی و توسعه پایدار به منظور برطرف کردن فقر و بیکاری و نیل به سعادت انسانی آن جوامع است. از این رو، دولت‌ها با توجه به شرایط زمانی و مکانی موجود، نظریات و الگوهای مختلفی از رشد و توسعه را در دستور کار خود قرار می‌دهند. در این راستا، الگوی کارایی وگسترش شرکت‌های تعاونی از جمله الگوهای مورد استفاده این کشورها در زمینه‌سازی برای ایجاد اشتغال و جهت‌گیری در مسیر توسعه پایدار محسوب می‌شود (حاجی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۲). تعاونی به‌عنوان سازمان مشارکتی به شمار می‌آیند و هدفشان سود رسانی به اعضاء و تهیه کالاهای مورد نیاز می‌باشد (Deller, 2009: 232) و همچنین به‌عنوان سازمان‌های خودیار کمک قابل توجهی به رشد و توسعه اقتصادی از نظر قدرت دادن به مردم فقیر و ایجاد محیطی برای مشارکت فعال در زمینه‌های اقتصادی برای ارائه فرصت‌های شغلی، افزایش دسترسی به تسهیلات اعتباری و ارائه حمایت اجتماعی نموده‌اند (Innocent & Adefila, 2014: 162). علی‌رغم این که تعاونی‌ها نقش مهمی در زمینه توسعه اقتصادی دارند مطالعات چندان عمیقی بر روی آنان انجام نشده است (Mansouri, 2009؛ Simpson,. 2010). یکی از انواع تعاونی‌ها، تعاونی‌های تولید روستایی می‌باشد که شرکت‌های اقتصادی با اهداف اقتصادی، مالی، کارآفرینی و ایجاد فرصت شغلی برای اعضای خود هستند. به‌طورکلی، یکی از راه‌های عملی جهت کاهش نرخ بیکاری به خصوص در میان قشر تحصیل کرده دانشگاهی، تعاون و همکاری میان افراد در قالب شرکت‌های تعاونی است. لذا تعاونی‌ها در ایجاد اشتغال، کاهش نرخ تورم، توسعه مشارکت‌های جمعی و تأمین عدالت اجتماعی و اقتصادی نقش مؤثری دارند تعاونی‌های تولید منجر به سوددهی بخش کشاورزی در مناطق روستایی می‌شود (نظریان و حسینی، ۱۳۹۴: ۱۲۰؛ Bishop, 2012). تعاونی‌های تولید روستایی در جهان بیش از ۲۵۰ میلیون عضو دارد (ICA,* 2015) که موفقیت‌های بسیاری در جهان در بخش کشاورزی در کشورهای کنیا، اوگاندا،

*- International Cooperative Alliance (ICA)

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

اسـرائیل و آلمـان بـه‌وجـود آورده اسـت (Agarwal, 2010; FAO*; IFAD†; WFP‡; 2012; Kokaisl, 2013; Tayeh,1969) که ۳۲ درصد از سهم بازار جهانی بخش کشـاورزی متعلـق بـه تعاونی‌هـا می‌باشـد (Bibby, 2014). در این راستا تعاونی‌های تولید روستایی به‌عنوان عاملی اثر بخـش در بخـش کشـاورزی مطرح است (Ismail & Xianhua, 2013: 1267).

با توجه به این واقعیت که هر تعاونی با هدف رسیدن به اهداف خاص متولد می‌شود (Mora-Valentin et al, 2004: 19). در شرایط کنـونی، تعـاونی‌هـای تولیـد کشـاورزی در اغلـب نقـاط دنیـا بـا مشـکلات گسترده‌ای مانند کمبود بودجه، وجود ضعف مدیریتی، مقیاس سازمانی، عدم آگاهی به قوانین و مقـررات تعاونی و اطلاعات ناکافی در مورد آن‌ها مواجه هستند (Wang et al, 2012). در ایران به دلایل مختلفـی مهم‌ترین ضعف‌ها و مشکلات تعاونی‌های تولید را مشـکلات مـدیریتی و نبـود مهـارت‌هـای فنـی اعضـاء، مشارکت نکردن در امور تعاونی‌ها و فقدان آموزش، کمبود اعتبار، بحران مالی، سرمایه‌گـذاری ناکـافی، نـا آگاهی کشاورزان، فقدان متخصصان واجد شرایط، پایین بـودن کیفیـت ماشـین‌آلات و ابـزارآلات و عـدم اطلاع‌رسانی نام برده‌اند (بیگلری و همکاران،۱۳۹۲: ۱۱۹-۱۰۹؛ حیدری و همکـاران، ۱۳۹۴: ۵۶-۴۰). در شرایط حاضر اهمیت ایجاد اشتغال با توجه به جمعیت و نرخ رشـد بیکـاری از سـویی و نقـش اقتصـادی تعاونی‌ها در کنار ارزش‌های انسانی تعاون، همچون عدالت، انصاف، همبستگی، مشارکت اعضاء و غیـره، از سویی دیگر، لزوم توجه و برنامه‌ریزی دقیق‌تر در زمینه ایجاد تعاون و اشـتغال‌زایـی را بـدیهی مـی‌سـازد (غیاثوند غیاثی و حسینی،۱۳۹۰: ۱۴-۱). به‌رغم وجود سیاست‌های حمـایتی و هـدایتی از طـرف دولـت، واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت و مسائل و مشکلات شرکت‌های تعاونی در مسیر دستیابی بـه راهکارهـای اصلاحی، ضرورتی انکارناپذیر است. متأسفانه درکشورهای جهان سوم، موفقیت تعاونی‌ها سـاده و ظـاهری به نظر می‌رسد و توجه عمیقی به مؤثر برآن نمی‌شود (کریمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۵۴-۳۳۳). با توجه به نقش مهمی که تعاونی‌های روستایی در بخش تولید محصـولات کشـاورزی و مـواد غـذایی دارد، بررسـی عملکرد آن‌ها در سال‌های اخیر به‌طور فزاینده‌ای اهمیت‌یافته اسـت (پرهیزکـاری و بـدیع بـرزین، ۱۳۹۶: ۴۲-۱۹). واضح است که شناخت عوامل مؤثر بـر توسـعه پایـدار تعـاونی‌هـای تولیـد، از دیـدگاه اعضـای تعاونی‌ها، موجب خواهد شد که برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران با دیدی بازتر در جهت تقویـت و گسـترش تعاونی‌ها اقدام کنند و موجبات توسعه کشاورزی و روستایی را فراهم سازند (حـاجی و همکـاران ،۱۳۹۴: ۱۱۶-۹۴). شرکت‌های تعاونی تولید از یک سو به‌دلیل سنخیت با بافـت فرهنگـی، اجتمـاعی و اقتصـادی جامعه‌ی تولید کننده و از سوی دیگر به سبب روند توسعه‌ی کمی و کیفی این‌گونـه تشـکل‌هـا در ایجـاد سازوکارهای متناسب با بهبود مستمر و افزایش تولید می‌توانند در آینده نقش مهمی را در حفظ و ارتقای جایگاه بخش کشاورزی برای تامین امنیت غذایی ایفـا کننـد (بیگلـری و همکـاران، ۱۳۹۲: ۱۱۹-۱۰۹). بنابراین شناسایی موانع موجود در راستای توسعه تعاونی‌های تولیدی کشاورزی و اشتغال‌زایی تعـاونی‌هـا ضروری می‌باشد (غیاثوند غیاثی و حسینی، ۱۳۹۰: ۱۴-۱).

*- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)
†- International Fund for Agricultural Development (IFAD)
‡- World Food Programme (WFP)

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

با توجه به مطالب فوق، این تحقیق بر آن است که عمده‌ترین عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها تولید روستایی را شناسایی و با رویکردی جامع‌نگر، عوامل رفتاری، سازمانی و ساختاری تأثیرگذار بر آن را مشخص کند و در اختیار برنامه‌ریزان اقتصاد تعاون کشور قرار دهد.

۲) مبانی نظری

تعاونی‌ها از آغاز پیدایش خود در اواسط قرن نوزدهم تا کنون، مسیر پر فراز و نشیبی را گذرانده و توانسته‌اند با تکیه بر اصول عدالت‌جویی و مردم‌سالاری، نظر عموم مردم را به خود جلب نمایند و امروزه نقش سازنده تعاونی‌ها در عرصه‌های اقتصادی اجتماعی، به خصوص در جوامعی که در این زمینه دارای تشکلات منسجم‌تری هستند، بیش از پیش احساس می‌شود (زلیخائی‌سیار و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۲-۲) و هیچ شکی نیست که بهبود کارایی تعاونی‌ها یا عملکرد آن راهکار مناسب و مؤثری برای جذب مشارکت مردم در سطح کلان است (پرهیزکاری و بدیع‌برزین، ۱۳۹۶: ۴۲-۱۹). هر سازمانی صرف‌نظر از نوع فعالیت، اندازه، ساختار یا میزان کامیابی در تأمین اهداف سازمانی خود، به مدلی نیاز دارد که براساس آن میزان موفقیت خویش را در نیل به آرمان‌ها و راهبردهای کسب و کارش مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد. یکی از انواع مدل‌های سنجش تعالی، مدل تعالی بنیاد اروپایی مدیریت کیفیت[1](EFQM) است که سازمان‌های بسیاری در جهان، به خصوص اروپا، از آن به‌عنوان الگویی مناسب برای مدیریت کسب و کار خود استفاده کرده‌اند. درسال ۱۹۸۸، کمیسیون اروپا با مطرح نمودن مدل از آن به‌عنوان چارچوب مدیریتی غیر تجویزی نام برد. در این راستا، گسترش فرهنگ تعالی سازمانی و علاقمندی مدیران به بهبود مستمر منتج به افزایش تقاضا برای استقرار سیستم‌های تعالی شده که مدل بنیاد کیفیت اروپا یکی از مهم‌ترین مدل‌ها در جهت تحقق این مهم می‌باشد. به‌گونه‌ای که امروزه به‌طور گسترده‌ای مورد استفاده بیش از ۳۰ هزار سازمان بخش دولتی و خصوصی در جهان قرار می‌گیرد و می‌توان از آن برای به‌دست آوردن یک دید کلی و جامع از سازمان برای شناسایی جنبه‌های اصلی رسیدن به تعالی و بهبود بهره گرفت. این مدل یکی از رایج‌ترین مدل‌های ارزیابی مدیریت کیفیت می‌باشد که بر پایه مدیریت کیفیت جامع بنا نهاده شده است (غنیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۰-۷۵). تعاونی‌های تولید یکی از بهترین نظام‌های بهره‌برداری در ایران معرفی شده است، ولی آسیب‌هایی بر این بخش وارد می‌شود که باعث عدم کارایی آن‌ها می‌شود و به‌طوری‌که از دهه ۸۰ تاکنون تعاونی سیر نزولی به خود گرفته‌اند. تعاونی‌های تولید استان لرستان از این مهم مستثنی نیست. با توجه به مشکلات و موانع آموزشی، دانشی و حمایتی از جمله آگاهی محدود از اصول و فلسفه شکل‌گیری تعاونی‌های تولیدی (فقدان بستر مناسب)، گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات، ضعف آموزش اعضای تعاونی، محدودیت سرمایه و عدم به کارگیری روش مناسب جهت حل این مشکل، پراکندگی دهات و کمبود جمعیت، اعتماد محدود یا عدم اعتماد اعضا به ارگان شرکت تعاونی، عدم همکاری و مسئولیت اعضا و غیره، در این بین برخی موفق‌تر عمل می‌کنند. در این راستا می‌توان گفت که عوامل فراوانی وجود دارد که بر موفقیت تعاونی‌های روستایی اثرگذار هستند؛

[1]- European Foundation Quality Management (EFQM)

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

بنابراین با توجه به نقش و اهمیت تعاونی‌های روستایی در فرایند توسعه روستایی سعی بر آن است در پژوهش حاضر عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها روستایی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد، سپس به این مسئله پی برده می‌شود که بر حسب EFQM چه عواملی بیشترین تأثیر را در موفقیت تعاونی‌ها دارد. در حال حاضر در استان لرستان تعداد ۷ واحد تعاونی تولید فعال که شامل ۲۶۰۲ عضو مشغول به کار است (سالنامه آماری، ۱۳۹۵).

غنیان و همکاران (۱۳۹۶)، با مقایسه‌ی تشکل‌های آب‌بران استان خوزستان بر اساس مدل EFQM: نتایج نشان داد که در مجموع در بین تشکل‌ها، به ترتیب معیارهای توانمندسازی مدل EFQM شامل شراکت‌ها و منابع؛ فرایندها، محصولات و خدمات؛ منابع انسانی در بالاترین سطح قرار گرفتند.

محمدپور زرندی و قادری (۱۳۹۳)، با ارزیابی تعالی سازمانی شهرداری تهران بر اساس مدل EFQM: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ارزیابی در قالب مدل توصیف ۳ شده، ابزار مناسبی برای شناسایی وضعیت عملکرد و نقاط قوت و قابل بهبود شهرداری تهران است. بدیهی است که اجرای بهتر برنامه‌ها و دستیابی به تعالی، با همکاری مستمر، امکان‌پذیر می‌باشد.

کردعلی‌وند و همکاران (۱۳۹۶)، به رتبه‌بندی تعاونی‌های روستایی استان لرستان با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی[1](AHP) پرداختند که از بین عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها عوامل برون سازمانی مهم‌تر از عوامل درون سازمانی بوده‌اند. از بین عوامل درون‌سازمانی عامل مدیریتی، تولیدی و سپس سابقه تعاونی و از بین عوامل برون‌سازمانی میزان ارتباط با تشکل و سازمان‌های دیگر مهم‌تر از عامل فضای رقابتی بود.

عباسی و همکاران (۱۳۸۸)، با واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌های تولیدی استان اردبیل پرداختند. نتایج تحلیل تشخیصی نشان داد که متغیرهای میزان مشارکت، رضایت از عملکرد اداره تعاونی، همگامی، همفکری، رضایت از عملکرد هئیت مدیره، مسئولیت‌پذیر دلبستگی اعضا به شرکت، اعتماد، نگرش به نحوه مدیریت، روابط عاطفی و توجیه شوندگی اعضا در موفقیت تعاونی‌ها نقش دارند.

بیگلری و همکاران (۱۳۹۲)، به بررسی راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های تولید از دیدگاه کارشناسان ملی و استانی پرداختند. نتایج نشان داد که توانمندسازی عبارت است از: فرایند ارتقای ظرفیت‌های فردی، گروهی و سازمانی تمام افراد و مؤسسات دخیل در فعالیت‌های تعاونی‌های تولید و نیز ایجاد شرایط مناسب اجتماعی و اقتصادی با هدف نهایی افزایش بهره‌وری شرکت‌های تعاونی تولید.

فونسیکا[2](۲۰۱۵) با بررسی ارتباط بین دو شاخص ISO_{9001} و خصوصیات تجاری مدل EFQM: نتیجه‌گیری این است که بین این دو متغیر همبستگی مثبت متوسط وجوددارد، هر چه تعداد سال صدور گواهینامه ISO_{9001} بیشتر باشد، نتایج ارزیابی و شناخت مدل سازمان EFQM بالاتر می‌رود. این فرضیه را پشتیبانی می‌کند که استاندارد بین المللی ISO_{9001} با درج بسیاری از اصول موجود در مدل تعالی تجارت EFQM با این مدل سازگار است و می‌تواند گامی در جهت آن باشد.

[1]-Analytical Hierarchy process (AHP)
[2]- Fonseca

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

پاراگنزله و همکاران[3](۲۰۱۸) با بررسی پیوند بین افراد و عملکرد تحت مدل تعالی سازمانی EFQM: نتایج نشان داد که استراتژی با معیار مردم رابطه مثبت و معناداری دارد. نتایج اهمیت نحوه اجرای سازمان‌ها را تأیید می‌کند.

اسدی و همکاران[4](۲۰۱۸)، در پژوهشی با استفاده از مدل EFQM برای ارزیابی عملکرد (مطالعه موردی در یک بیمارستان عمومی): یافته‌ها نشان داد که نیاز به توجه بیشتر به نیروی انسانی و نتایج مشتریان وجود دارد. افزایش عوامل رضایتمندی کارکنان در جهت افزایش رضایت‌مندی و کارای آن‌ها، شناسایی مشتریان خارجی، طبقه‌بندی و سنجش نیازهای مختلف بیماران به منظور پاسخگویی و ارتقاء سیستم رسیدگی به شکایات از طریق اصلاح فرایندها مواردی هستند که برای بهبود سازمان و انطباق با مدل تعالی سازمانی را افزایش دهید.

ساده و همکاران[1](۲۰۱۳)، در پژوهشی با ادغام چارچوب EFQM و سیستم‌های اطلاعاتی با کیفیت: نتایج حاکی از آن است که روابط متقابل بین معیارهای تعالی در شرکت‌های کوچک و متوسط تولیدی ایران فرضیات مدل EFQM را دنبال می‌کند.

اوستربرگ و نیلسون[2](۲۰۰۹)، در پژوهشی به بررسی درک اعضا از مشارکت آن‌ها در مدیریت تعاونی‌ها: کلید اعتماد و تعهد در تعاونی‌های کشاورزی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد تفاوت در تعهد اعضای و اعتماد آن‌ها نسبت به مدیران به دلیل سودآوری مزرعه، سن و تجربه اعضا به‌عنوان مدیران. پس از اضافه کردن نظرات اعضا از مشارکت آن‌ها در حکومت به‌عنوان یک متغیر، بسیاری از تفاوت‌های دیگر توسط این متغیر توضیح داده شده است. سن هنوز هم تا حدودی با اعتماد به مدیران مرتبط است؛ کشاورزان مسن‌تر اعتماد کمتری دارند.

زیئولی و همکاران[3](۲۰۰۴)، به بررسی تعاونی‌ها در توسعه روستایی: یک سیستم جدید برای تجزیه و تحلیل پرداختند. نتایج به‌دست آمده به انعطاف‌پذیری تعاونی‌ها به‌عنوان یک فرم سازمانی اشاره می‌کند و نشان می‌دهد که آن‌ها می‌توانند نقش‌های متعددی در توسعه جامعه ایفا کنند. تفاوت‌های روشن در چرا و چگونه تعاونی‌ها در فعالیت‌های توسعه جامعه دخیل هستند. این تفاوت‌ها، ظرفیت تعاونی و جامعه و مهم‌تر از همه محیط خاص در یک زمان معین را نشان می‌دهد.

کارلبرگ و همکاران[4](۲۰۰۶)، به بررسی عوامل موفقیت برای تعاونی‌های نسل جدید نتیجه گرفتند که عوامل در "برنامه‌ریزی و توسعه" و "تامین مالی و هزینه‌ها" دسته‌بندی شده‌اند که به‌طور حیاتی توسط مدیران NGC، هر چند تفاوت در رتبه‌بندی عامل بین مدیران شرکت‌های درگیر در پردازش کالاهای مختلف وجود دارد.

3- Para-González
4- Asadiet al
1-Sade et al
2- Osterberg & Nilsson
3- Zeuli et al
4- Carlberg et al

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

کارر و همکاران[5](۲۰۰۸)، با بررسی ویژگی‌های سازمانی تعاونی‌های موفق به این نتیجه رسیدند که از مهم‌ترین ویژگی‌های سازمانی تعاونی‌های موفق داشتن مدیران با تجربه، داشتن چشم انداز ۱ تا ۵ ساله و ثبات مالی را برشمرده‌اند.

نخوما[6](۲۰۱۱)، در تحقیقی در زمینه توسعه و موفقیت تعاونی‌ها به این نتیجه رسید که مهارت‌های مدیریتی و ظرفیت تجاری، محیط بازار، انگیزه‌ها، نقش حکومت، تعهد اعضا و مشارکت از عوامل تأثیرگذار بر توسعه تعاونی‌ها می‌باشد.

موراولنتین و همکاران[7](۲۰۰۴)، عوامل تعیین‌کننده در موفقیت توافقنامه‌های همکاری بین شرکت‌ها و سازمان‌های تحقیقاتی بررسی کردند. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین عوامل در مورد فاکتورها، تعهد، پیوندهای قبلی، تعریف اهداف و تضاد است، درحالی‌که برای سازمان‌های تحقیقاتی ارتباطات، ارتباطات، تعهد، اعتماد و شهرت شرکای مرتبط‌تر است.

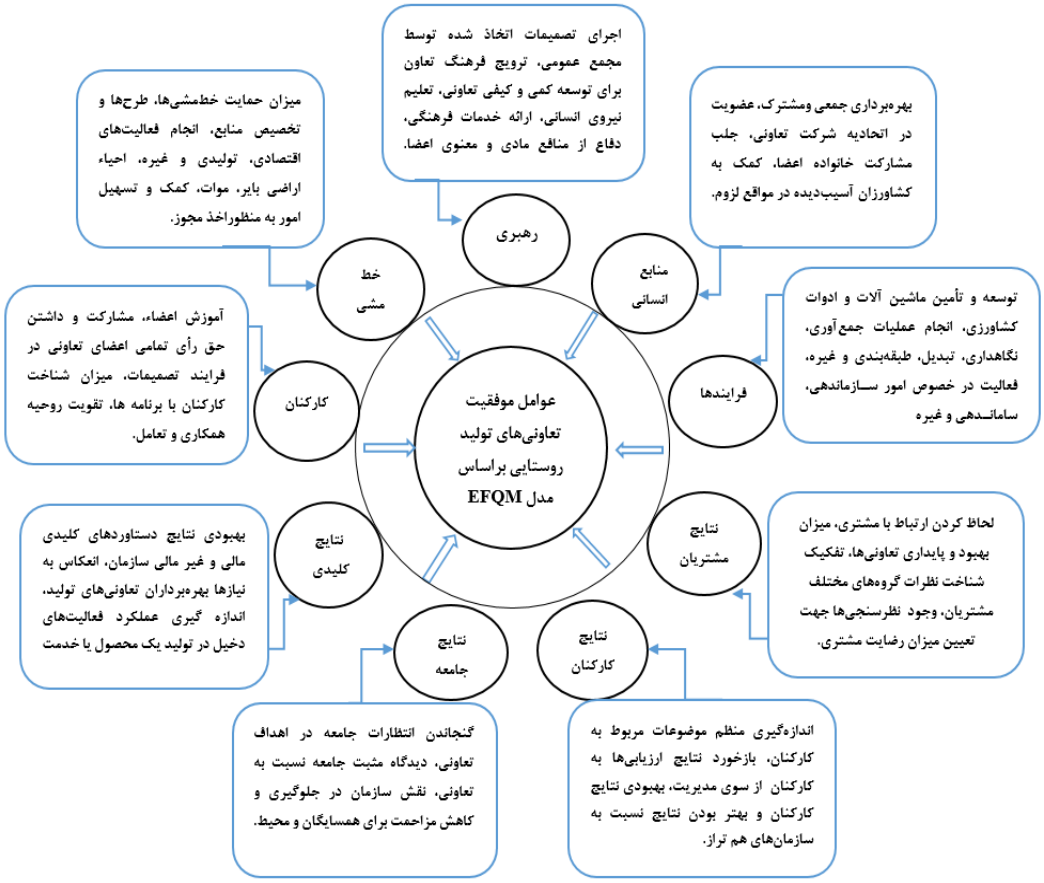
اینوکنت و ادفیلا[7](۲۰۱۴)، با بررسی تعاونی‌های کشاورز و توسعه کشاورزی در شورای منطقه کوالی، منطقه سرمایه فدرال ابوجا، نیجریه، به این نتیجه رسیدند که باید امکانات کافی برای امکانات زیربنایی اولیه مانند جاده‌های آب و هوایی، برق و آب در مناطق روستایی فراهم شود. همچنین دولت باید از تعاونی‌های کشاورزان با چارچوب قانونی و اداری حمایت کند تا اطمینان را به جامعه ارائه دهد. مطالعه به این نتیجه می‌رسد که اگر چه تعاونی‌های کشاورزان توانایی حداکثر کمک به توسعه کشاورزی دارند، لازم است برنامه‌های آموزشی و بازآموزی را از طریق کارگاه‌ها، سمینارها و کنفرانس‌ها سازماندهی کنند تا بتوانند ظرفیت ایجاد و مهارت‌های لازم مدیریت را کسب کنند.

با توجه به مرور پیشینه‌ها و موقعیت تعاونی‌های روستایی نشان می‌دهد که آن‌ها می‌توانند نقش‌های متعددی در توسعه جامعه ایفا می‌کنند. تفاوت‌های روشن در چرا و چگونه تعاونی‌ها در فعالیت‌های توسعه جامعه نقش دارند و همچنین متغیرهای شخصیتی، مدیریتی، سن اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی بیشترین تأثیر را در توسعه‌ی پایدار تعاونی‌های روستایی دارد و نیز عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها به دو بخش درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تقسیم شده است. عوامل درون‌سازمانی همچون عوامل مدیریتی، سابقه تعاونی و عوامل تولیدی اشاره کردند وعوامل برون‌سازمانی عبارتند از عواملی که در خارج از فضای درون‌سازمانی بر چگونگی روند فعالیت‌ها تأثیر می‌گذارند و بسته به کیفیت و کمیت شرکت‌های تعاونی رابطه برقرار کرده به‌طور مستقیمیا غیر مستقیم، بر اثر بخشی نیروها، امکانات و منابع و در نتیجه، بر موفقیت مدیران و شرکت مؤثر خواهند بود و در مجموع عواملی همچون حمایت‌های دولتی، ارتباط مناسب بین تولید و بازاریابی، بازاریابی مناسب محصولات، سیاست‌های اعتباری درست، همبستگی میان اعضا، آشنایی اعضا با اصول تعاونی، عدم بهره‌مندی از اعتبارات و تسهیلات دولتی و توجه به سرمایه‌گذاری بلندمدت از عوامل موفقیت تعاونی‌های روستایی می‌باشد.

5- Carr et al
6- Nkhoma
7- Mora-Valentin et al
7-Innocent & Adefila

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

با توجه به مرور پیشنه نگاشته‌ها و طراحی پرسشنامه طبق اساس‌نامه تعاونی‌های تولید روستایی، چارچوب مفهومی تحقیق به‌صورت شکل زیر طراحی گردید. در چارچوب مفهومی پژوهش براساس مدل EFQM نه معیار بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی تأثیرگذارند که در نمودار زیر رسم شده است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

۳) روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش، از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ میزان نظارت و درجه کنترل متغیرها، میدانی (چرا که کلیه متغیرهای مورد نظر در وضعیت موجود (طبیعی)، مورد بررسی قرار داده است) و از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها نیز از نوع تحقیقات توصیفی (غیر آزمایشی) به‌شمار می‌رود. جامعه آماری در این پژوهش، اعضای تعاونی‌های تولید روستایی فعال استان لرستان، واقع در چهار شهرستان، خرم‌آباد، بروجرد، دورود و الیگودرز می‌باشد. از میان تعاونی‌های موجود، تعاونی‌های منتخب، تعاونی‌هایی می‌باشند که دارای فعالیت و بیلان مالی باشند و در ارزشیابی استانی مورد بررسی قرار گرفته‌اند که در کل ۷ تعاونی تولید روستایی که شامل ۲۶۰۲ نفر می‌باشند. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده با استفاده از یک پرسش‌نامه محقق‌ساخت انجام شد که حاوی سوالات بسته در قالب طیف لیکرت پنج گزینه‌ای طراحی شده بود که در بین اعضای ۷ تعاونی جمع‌آوری گردید. پس از گردآوری داده‌ها با

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

استفاده از نرم افزار طریق SPSS تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش آمـار توصـیفی و اسـتنباطی انجـام گردید، بدین منظور در بخش آمار توصیفی از فراوانی و در بخش آمـار اسـتنباطی از تحلیـل همبسـتگی، مدل رگرسیون و TOPSIS برای اولویت‌بندی تعاونی‌های تولید استفاده شد که برای انجام بخش تأپسیس مراحل زیر دنبال شد. با استفاده از شاخص تاپسیس (بـه‌منظـور بررسـی عملکـرد اعضـای تعـاونی تولیـد روستایی استان لرستان) از طریق شاخص عملکرد با توجه به فعالیـت آن‌هـا در ۶ مرحلـه بـه شـکل زیـر محاسبه می‌شود

گام صفر: به‌دست آوردن ماتریس تصمیم است، در این مرحله ماتریس تصمیم ارزیابی مـی‌شـود کـه شامل m گزینه و n شاخص است در این ماتریس شاخصی که دارای مطلوبیت مثبت است، شاخص سـود و شاخصی که دارای مطلوبیت منفی است، شاخصه هزینه می‌باشد.

گام اول: این مرحله مربوط بـه رفـع اخـتلاف مقیـاس کـردن مـاتریس تصـمیم اسـت، در ایـن گـام مقیاس‌های موجود در ماتریس تصمیم را بدون مقیاس می‌کنیم. به این ترتیب که هر کدام از مقـادیر بـر اندازه بردار مربوط به همان شاخص تقسیم می‌شود

گام دوم: وزن‌دهی به ماتریس نرمال شده کـه بـرای ایـن قسـمت از روش‌هـای مختلـف مثـل، پانـل متخصصین، مک‌گراناهـان، تحلیـل مؤلفـه‌هـای اصـلی و غیـره مـی‌باشـد کـه روش تحلیـل مؤلفـه‌هـای اصلی[1](PCA) از برتری خاصی نسبت به سایر روش‌ها دارد در این تحقیق نیز از این روش استفاده شد.

گام سوم: تعیین راه‌حل‌ایده‌آل مثبت و راه‌حل ایده آل منفی دو گزینه مجازی مثبت و منفـی را بـه صورت‌های زیر تعریف می‌کنیم:

گزینه ایده‌آل مثبت

A+= {(maxvij../j€J), (minvij../j€J)i = 1,23,…,m}= {V*1, V*2, … , V*j,… ,V*n}

گزینه ایده‌آل منفی

A-= {(minvij../j€J), (maxvij../j€J)i = 1,23,…,m}= {V-1, V-2, … , V-j,… , V-n}

شاخص‌های مربوط به سود $j \rightarrow J= \{j=1,2,3, \ldots, n\}$

شاخص‌های مربوط به هزینه $j \rightarrow J'= \{j=1,2,3, \ldots, n\}$

گام چهارم: به‌دست آوردن اندازه فاصله بین هر گزینه n بعدی را از روش اقلیدوسی می‌سنجیم. یعنی فاصله گزینهi را از گزینه‌های ایده‌آل مثبت و منفی می‌یابیم.

$$s_{i*}= \sqrt{\sum_{j=1}^{n}(v_{ij} - v_j^*)^2} \qquad i = 1,2,3, \ldots, m$$

$$s_{i-}= \sqrt{\sum_{j=1}^{n}(v_{ij} - v_j^-)^2} \qquad i = 1,2,3, \ldots, m$$

گام پنجم: محاسبه نزدیکی نسبی به راه‌حل ایده‌آل این معیار از طریق فرمول زیر به‌دست می‌آید:

[1]- Principal Component Analysis (PCA)

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

$$C_{i*}=\frac{s_{i-}}{s_{i*}+s_{i-}} \qquad 0<C_{i*}<1$$

گام ششم: رتبه‌بندی گزینه‌ها در این مرحله مقادیر به‌دست آمده از گزینه‌ها به ترتیب Ci رتبه‌بندی می‌شود که این مراحل برای انجام تاپسیس پیموده می‌شود (اسدی و همکاران، ۱۳۹۶).

۴) یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای

نتایج حاصل از ویژگی‌های فردی(سن، جنسیت، وضعیت تأهل، تحصیلات، سابقه کار زراعی) پاسخگویان براساس تعداد تعاونی‌های تولید روستایی (۲۲ بهمن، سیدالشهدا، گلستان، جویباران، رضوان‌خرم ، امام خمینی و بهاران) به تفسیر جدول ۱ نشان داده شده است.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

جدول ۱. ویژگی‌های فردی پاسخگویان (سن، جنسیت، وضعیت تأهل، تحصیلات، سابقه کار زراعی)

نام تعاونی	سن			جنسیت		وضعیت تأهل		تحصیلات						سابقه‌ی کار زراعی		
	کمتر از ۳۰ سال	بین ۳۰ تا ۶۰ سال	بیشتر از ۶۰ سال	زن	مرد	مجرد	متأهل	بی سواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس و بالاتر	کمتر از ۲۵ سال	۲۵ تا ۴۵ سال	بیشتر از ۴۵ سال
۲۲ بهمن	۱۱	۲۶	۱۶	۴	۴۹	۷	۴۶	۱۵	۱۳	۱۰	۱۱	۳	۱	۲۵	۱۸	۰
سیدالشهدا	۰	۳۸	۱۳	۴	۴۷	۴	۴۷	۲	۲۱	۱۵	۱۳	۰	۰	۳۳	۱۵	۳
گلستان	۱۵	۴۸	۲۷	۳	۸۷	۱۱	۷۹	۱۹	۲۵	۲۰	۱۵	۸	۳	۵۰	۱۹	۲۱
جویباران	۱	۱۲	۱۱	۰	۲۴	۰	۲۴	۷	۵	۴	۵	۲	۱	۵	۱۱	۸
رضوان‌خرم	۱	۱۱	۱۴	۲	۲۴	۲	۲۴	۱۱	۸	۴	۱	۱	۱	۶	۸	۱۲
امام خمینی	۷	۱۹	۱۶	۰	۴۲	۱	۴۱	۱۵	۱۰	۸	۶	۳	۰	۱۴	۱۴	۱۴
بهاران	۷	۲۸	۱۴	۹	۴۰	۱	۴۸	۱۶	۱۵	۷	۹	۲	۰	۲۰	۱۹	۱۰
جمع	۴۲	۱۸۲	۱۱۱	۲۲	۳۱۳	۲۶	۳۰۹	۸۵	۹۷	۶۸	۶۰	۱۹	۶	۱۵۳	۱۰۴	۷۸

مشخصات تعاونی‌های تولید روستایی

مشخصات تعاونی‌های تولید روستایی شامل تعداد اعضا، تعداد روستا در حوزه تعاونی، تعداد پاسخگویان در هر تعاونی، فاصله تعاونی از مرکز شهر، سابقه‌ی فعالیت تعاونی، سابقه‌ی عضویت افراد در تعاونی، محصولات اصلی کشت و سطح زیر کشت پاسخگویان عضو تعاونی به تفسیر جدول ۲ نشان داده شده است.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

جدول ۲. مشخصات تعاونی‌های تولید روستایی

تعاونی	تعداد اعضا	تعداد روستا	تعداد پاسخگویان	فاصله از مرکز	سابقه فعالیت	سابقه عضویت در تعاونی (سال)			محصولات اصلی کشت					سطح زیر کشت (هکتار)			
						کمتر از ۱۰	بین ۱۰ تا ۲۰	بیش از ۲۰	گندم	جو	نخود و لوبیا	یونجه	سایر	کمتر از ۵	بین ۵ تا ۱۰	بین ۱۰ تا ۲۰	بیش از ۲۰
۲۲ بهمن	۴۱۰	۲	۵۳	۲	۲۲	۱۴	۱۹	۲۰	۲۶	۱۳	۱۲	۲	۰	۹	۱۲	۱۸	۱۴
سیدالشهدا	۴۰۰	۶	۵۱	۲۰	۱۵	۱۶	۳۵	-	۲۷	۱۱	۱۰	۲	۱	۱	۸	۲۵	۱۷
گلستان	۷۰۰	۱۰	۹۰	۴۵	۱۶	۳۷	۵۳	-	۴۰	۳۱	۱۳	۵	۱	۲۵	۴۰	۲۰	۵
جویباران	۱۹۰	۴	۲۴	۸	۲۲	۳	۷	۱۴	۱۱	۶	۴	۱	۲	۱۲	۸	۴	۰
رضوان‌خرم	۱۹۸	۷	۲۶	۱۲	۱۲	۴	۹	۱۱	۱۵	۶	۴	۱	۰	۱۰	۹	۷	۰
امام خمینی	۳۲۸	۵	۴۲	۱۸	۲۲	۹	۲۱	۱۲	۲۱	۱۲	۸	۰	۱	۱۵	۱۴	۱۰	۳
بهاران	۳۷۶	۷	۴۹	۲۰	۲۲	۱۰	۲۶	۱۳	۱۵	۱۵	۱۰	۶	۳	۱۴	۱۴	۱۳	۸
جمع	۲۶۰۲	۴۱	۳۳۵	-	-	۵۷	۱۷۰	۱۰۴	۱۵۵	۹۴	۶۱	۱۷	۸	۸۶	۱۰۵	۹۷	۴۷

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

بررسی روابط بین معیارهای EFQM و سطح کلی عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی

در این بخش به بررسی و تحلیل روابط میان متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق در دو قسمت؛ تحلیل همبستگی و رگرسیون پرداخته می‌شود.

بررسی روابط همبستگی بین معیارهای EFQM و سطح کلی عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی

به‌منظور بررسی روابط همبستگی بین معیارهای EFQM و سطح عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان داد بین تمام مولفه‌ها (رهبری، خط‌مشی و استراتژی، شراکت‌ها و منابع، فرایندها، نتایج مشتری، نتایج کارکنان، نتایج جامعه، نتایج عملکرد کلیدی) با عملکرد تعاونی‌ها تولید روستایی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد که متغیرهای مستقل همچون رهبری، خط‌مشی و استراتژی، کارکنان، شراکت و منابع، نتایج کارکنان، نتایج جامعه و نتایج کلیدی عملکرد با عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی با ۰/۹۹ اطمینان، در سطح ۱ درصد معناداری قرار دارند و متغییرهایی همچون فرایندها و نتایج مشتری عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی با ۰/۹۵ اطمینان، در سطح ۵ درصد معناداری قرار دارند(جدول ۳).

جدول ۳. همبستگی بین مولفه‌های EFQM با عملکرد تعاونی‌ها

متغیرهای مستقل	عملکرد تعاونی‌ها	
	r	*Sig*
- رهبری	۰/۵۴۲**	۰/۰۰۰
- خط مشی و استراتژی	۰/۴۱۵**	۰/۰۰۱
- کارکنان	۰/۶۲۵**	۰/۰۰۲
- شراکت و منابع	۰/۵۱۱**	۰/۰۰۳
- فرایندها	۰/۱۲۴*	۰/۰۴۴
- نتایج مشتری	۰/۲۵۹*	۰/۰۳۶
- نتایج کارکنان	۰/۴۱۱**	۰/۰۰۲
- نتایج جامعه	۰/۳۶۶**	۰/۰۰۴
- نتایج کلیدی عملکرد	۰/۴۰۱**	۰/۰۰۱

**معنی‌داری در سطح ۱ درصد و * معنی‌داری در سطح ۵ درصد

اثرات عوامل EFQM بر عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی

در نهایت به منظور بررسی معیارهای EFQM بر عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی از رگرسیون چندگانه به شیوه توام استفاده شد. لذا معیارهای EFQM به‌عنوان متغیرهای پیش‌بین و عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی به عنوان متغیر ملاک تحقیق وارد تحلیل رگرسیون شدند. نتایج حاصل از این بخش در جدول‌های شماره ۴، ۵ و ۶ آمده است.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

جدول ۴. ضرایب همبستگی چندگانه اثر معیارهای EFQM بر عملکرد کلی تعاونی‌های تولید

شاخص‌های آماری	ضریب همبستگی(R)	ضریب تعیین (R^2)	ضریب تعدیل شده (AdR^2)
میزان ضریب	۰/۷۷۷	۰/۶۰۳	۰/۵۹۲

براساس نتایج حاصل از جدول ۵ مقدار ضریب همبستگی چندگانه (R) بین عملکرد کل ۰/۷۷۷ است که بیانگر همبستگی بالا بین معیارهای EFQM با عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی مورد مطالعه می‌باشد. ضریب تعیین (R^2) برابر با ۰/۶۰۳ است، بدین معنی که ۷۷ درصد از تغییرات متغیر ملاک تحقیق (عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی) توسط متغیرهای پیش‌بین تحقیق، یعنی مؤلفه‌های EFQM (رهبری، خط مشی و استراتژی‌ها، کارکنان، شراکت و منابع، فرایندها، نتایج مشتری، نتایج کارکنان، نتایج جامعه، نتایج کلیدی عملکرد) قابل پیش‌بینی است و بقیه تغییرات (۲۳ درصد باقی‌مانده) مربوط به عوامل و متغیرهای دیگری می‌باشد که وارد تحلیل نشده‌اند.

جدول ۵. برآورد برازش مدل رگرسیون با استفاده از آزمون F (تحلیل واریانس)

منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۱۹۰۸۴/۳۸۲	۹	۲۱۲۰/۴۸۷	۵۴/۸۵۳	۰/۰۰۰
باقی‌مانده	۱۲۵۶۳/۷۴۹	۳۲۵	۳۸/۶۵۸		
کل	۳۱۶۴۸/۱۳۱	۳۳۴			

با توجه به نتایج جدول ۶ چنین استنباط می‌گردد که مدل خطی رگرسیون توام معیارهای EFQM می‌تواند واریانس مربوط به اثرات عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی را تبیین کنند، به‌طوری که میزان F به‌دست آمده برابر است با ۵۴/۸۵۳ در سطح ۱ درصد معنی‌دار است. همان‌طوری که در بالا اشاره شد ۷۷ درصد از واریانس مربوط به عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی تبیین می‌شود. همچنین، نتایج این جدول بیانگر معنی‌دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرهای تحقیق است به‌طوری که براساس آماره F معنی‌دار بودن آن در سطح یک درصد تأیید می‌گردد.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

جدول ۶. میزان تاثیر معیارهای EFQM بر عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی

متغیرهای پیش‌بینی‌کننده	B	Std. Error	Beta	T	Sig
ضریب ثابت	۱۵/۴۱۸	۱/۹۸۶	-	۷/۷۶۲	۰/۰۰۰
- رهبری	۰/۳۰۱	۰/۱۲۶	۰/۰۹۵	۲/۳۸۹	۰/۰۱۷
- خط‌مشی و استراتژی	۰/۷۸۴	۰/۱۳۵	۰/۳۲۵	۵/۷۹۶	۰/۰۰۰
- کارکنان	۰/۴۱۰	۰/۱۱۸	۰/۱۶۵	۳/۴۷۷	۰/۰۰۱
- شراکت و منابع	۰/۳۱۸	۰/۱۳۴	۰/۰۹۸	۲/۳۷۱	۰/۰۱۸
- فرایندها	۰/۱۶۷	۰/۲۳۵	۰/۰۲۷	۰/۷۱۱	۰/۴۷۸
- نتایج مشتری	۰/۰۲۲	۰/۱۲۸	۰/۰۰۸	۰/۱۷۲	۰/۸۶۳
- نتایج کارکنان	۰/۵۱۸	۰/۱۶۴	۰/۱۳۷	۳/۱۵۵	۰/۰۰۲
- نتایج جامعه	۰/۴۲۱	۰/۱۷۷	۰/۱۱۴	۲/۳۷۵	۰/۰۱۸
- نتایج کلیدی عملکرد	۰/۳۴۰	۰/۱۶۸	۰/۰۸۸	۲/۰۲۰	۰/۰۴۴
**معنی‌داری در سطح ۱ درصد					

با توجه به توضیحات بالا و نتایج جدول ۶ معادله خطی حاصل از رگرسیون به شکل زیر می‌باشد:

$$Y= 15/418+ 0/301_{x1}+ 0/784_{x2}+ 0/410_{x3}+ 0/318_{x4}+ 0/518_{x5}+ 0/421_{x6}+ 0/340_{x7}$$

که در این معادله:

Y: عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی؛

X_1: رهبری؛

X_2: خط‌مشی و استراتژی؛

X_3: کارکنان؛

X_4: شراکت و منابع؛

X_5: نتایج کارکنان؛

X_6: نتایج جامعه؛

X_7: نتایج کلیدی عملکرد؛

براساس جدول ۶ مشاهده می‌شود که مقدار t اکثر معیارهای EFQM، از جمله معیار رهبری، خط‌مشی و استراتژی، کارکنان، شراکت‌ها و منابع، نتایج کارکنان، نتایج جامعه و نتایج کلیدی عملکرد، ضرایب رگرسیون در سطح یک درصد و پنج درصد معنی‌دار است. این نشان‌دهنده آن است که این معیارهای تأثیر نسبتاً قوی بر عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی مطالعه شده دارند. معنی‌دار بودن آزمون‌ها F و t حاکی از معنی‌دار بودن معادله رگرسیون می‌باشد. اما معادله‌ی رگرسیون چیزی در مورد اهمیت نسبی متغیرهای پیش‌بین تحقیق بیان نمی‌کند. برای تعیین اهمیت نسبی متغیرهای پیش‌بین باید به مقدار بتا (Beta) توجه کرد. این آماره تأثیر هر متغیر پیش‌بین را جدا از تأثیر سایر متغیرهای

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

پیش‌بین تحقیق بر متغیر ملاک نشان می‌دهد. بنابراین، می‌توان گفت که از بین مؤلفه‌ها، معیار خط‌مشی و استراتژی‌ها با مقدار بتا، ۰/۳۲۵ سهم بیشتری در مقایسه با سایر معیارها در پیشگویی متغیر ملاک تحقیق (عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی) دارد، به طوریکه یک واحد تغییر در انحراف معیار آن باعث می‌شود تا واریانس متغیر ملاک تحقیق (عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی) به اندازه ۰/۳۲۵ تغییر کند.

وضعیت تعاونی‌های تولید براساس شاخص EFQM

تاپسیس، تکنیک ارجحیت براساس شباهت به راه‌حل ایده‌آل است. در این روش علاوه بر در نظرگرفتن فاصله یک گزینه از نقطه ایده‌آل، فاصله آن از نقطه ایده‌آل منفی هم در نظر گرفته می‌شود (حسنقلی‌پور و امیری، ۱۳۹۸) و روشی است برای اولویت‌بندی براساس شباهت به راه‌حل ایده‌آل و عکس ایده‌آل و یکی از روش‌های عمده تصمیم‌گیری چند معیاره و رتبه‌بندی بر طبق فاصله مطلوب و نامطلوب از راه حل ایده‌آل محسوب می‌شود (سعیدی و همکاران، ۱۳۹۸). این مدل یکی از بهترین مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه است و در این تحقیق جهت رتبه‌بندی تعاونی‌های تولید روستایی مورد استفاده قرار گرفت. اساس این تکنیک بر این مفهوم استوار است که گزینه انتخابی باید کمترین فاصله را با راه‌حل ایده‌آل مثبت (بهترین حالت ممکن) و بیشترین فاصله را با ایده‌آل منفی (بدترین حالت ممکن) داشته باشد.

در این بخش، براساس ۹ معیار EFQM (رهبری، خط‌مشی و استراتژی، کارکنان، شراکت و منابع، فرایندها، نتایج مشتری، نتایج کارکنان، نتایج جامعه، نتایج کلیدی عملکرد)، تعاونی‌های تولید روستایی در سطح استان، با شش فرایند محاسباتی ارزیابی و رتبه‌بندی شدند و نتایج زیر حاصل گردیده است.

تعاونی‌های تولید جویبارن و رضوان‌خرم با CL_i ،۰/۹۶ و ۰/۸۴ دارای بزرگ‌ترین فاصله نسبی نسبت به سایر گزینه‌ها می‌باشد و تعاونی‌های تولید روستایی سیدالشهدا، امام خمینی، ۲۲ بهمن، بهاران و گلستان به ترتیب در رتبه‌های پائین‌تر قرار دارند.

محاسبه نزدیکی نسبی به راه‌حل ایده‌آل CL_i، (جدول ۷).

جدول ۷. وضعیت تعاونی‌ها براساس معیارهای EFQM

نام تعاونی	$C_{i*}=\frac{S_{i-}}{S_{i*}+S_{i-}} \quad 0<C_{i*}<1$
جویباران	۰/۹۶
رضوان‌خرم	۰/۸۴
سیدالشهدا	۰/۳۳
امام خمینی	۰/۲۷
۲۲ بهمن	۰/۲۱
بهاران	۰/۱۹
گلستان	۰/۱۰

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

بررسی عملکرد تعاونی‌های تولید با استفاده از TOPSIS

در نهایت در بررسی عملکرد کلی تعاونی‌های تولید با استفاده از تکنیک تابسیس نتایج نشان داد که تعاونی‌های رضوان‌خرم، جویباران، سیدالشهدا، امام خمینی، ۲۲ بهمن، بهاران، گلستان به ترتیب عملکردهای بالاتری داشتند (جدول ۸).

جدول ۸. عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی

نام تعاونی	$C_{i*}=\frac{S_{i-}}{S_{i*}+S_{i-}} \quad 0<C_{i*}<1$
رضوان‌خرم	۰/۹۳
جویبارن	۰/۹۰
سیدالشهدا	۰/۳۴
امام خمینی	۰/۳۳
۲۲بهمن	۰/۲۵
بهاران	۰/۲۱
گلستان	۰/۰۱

۵) نتیجه‌گیری

از آن جایی که یکی از بزرگترین مشکلات کشورهای روبه پیشرفت، پایین بودن میزان تولید و بهره‌وری در بخش کشاورزی، دامن‌گیر شدن فقر روستایی و عقب ماندگی تاریخی روستاهاست و نیز، تعداد بسیاری از جمعیت جهان در نواحی روستایی کشورهای رو به پیشرفت زندگی می‌کنند و معیشت آن‌ها از فعالیت کشاورزی تامین می‌شود اگر دولت این کشورها به طور جدی در اندیشه‌ی رفاه مردم خود باشد باید بر تنها راه فائق آمدن بر مشکل گرسنگی و دستیابی به امنیت غذایی از راه توسعه درست و زیرساخت‌های کشاوزی تاکید کند. شرکت‌های تعاونی موسسات یا بنگاه‌هایی هستند که خدمات اجتماعی لازم را در اختیار اعضای خود قرار می‌دهند و در تمامی بخش‌های اقتصادی کشور و در هر برهه‌ای از زمان و مکان می‌توان آن‌ها را مشاهده کرد. در کشور ما نیز با توجه به سیاست تصدی‌گری دولت، اجرای برنامه خصوصی‌سازی و لزوم مشارک مردم و همچنین توسعه خدمات رسانی و حمل و نقل، ضرورت تشکیل این گونه تعاونی‌ها بیش از پیش مطرح شده است. در این باره یکی از این تشکل‌های غیردولتی در بخش کشاورزی که نقش مهمی دارد شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی (روستایی) است. این تعاونی‌ها سال‌هاست در بخش کشاورزی و روستایی فعالیت دارند. لذا نیاز است عواملی که می‌تواند بر موفقیت آن‌ها تاثیرگذار است شناسایی شود. در راستا این مهم پژوهش حاضر با هدف عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید در استان لرستان انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که تعاونی‌های رضوان‌خرم، جویباران، سیدالشهدا، امام خمینی، ۲۲بهمن، بهاران، گلستان به ترتیب عملکرد بهتری داشتند. علاوه بر این، نتایج بررسی معیارهای EFQM بر عملکرد کلی تعاونی‌های تولید روستایی نشان داد که متغیرهای

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

رهبری، خط‌مشی و استراتژی، کارکنان، شراکت و منابع، نتایج کارکنان، نتایج جامعه، نتایج کلیدی عملکرد، تأثیر مثبت و معناداری دارند و قادرند ۶۰/۳ درصد از عملکرد کلی تعاونی‌های تولید را تبیین نمایند که با نتایج زلیخائی‌سیار،۱۳۹۶؛ ابوالحلاژه و همکاران، ۲۰۱۴؛ عبافات و همکاران، ۲۰۱۳؛ وارثی و همکاران، ۱۳۹۵؛ حیدری‌ساربان، ۱۳۹۶؛ نادری و همکاران، ۱۳۹۴، همخوانی دارند. در این راستا براساس نتایج پژوهش پیشنهاداتی به صورت زیر ارائه می‌شود.

- گسترش فعالیت تعاونی‌ها و مطرح کردن و اهمیت دادن بیشتر به تعاونی‌ها از طرف سازمان‌های بالا دستی و همچنین اهدای جوایز به سازمان‌های برتر و مشوق‌های لازم برای سازمان‌های ضعیف‌تر پیشنهاد می‌شود؛
- باتوجه به ترتیب نزولی تعاونی‌های تولید و موفقیت تعاونی‌هایی که در رتبه‌های بالا قرار دارند و همچنین ضعف‌هایی مدیریتی، آموزشی، اجتماعی و اقتصادی در تعاونی‌های گلستان، بهاران و ۲۲ بهمن پیشنهاد می‌شود با تبادل اطلاعات و پیشنهاد راه‌کارهایی برای بهبود وضعیت تعاونی‌های ضعیف از طرف تعاونی‌های برتر و سازمان تعاون اقدامات لازم صورت گیرد؛
- حمایت‌های دولتی در خصوص توانمندسازی و تقویت تعاونی‌های تولید روستایی از طریق افزایش فعالیت‌های آموزشی برای اعضاء و مدیران تأثیر به‌سزایی در ارتقا سطح دانش و آگاهی و تغییر نگرش افراد از کشاورزی معیشتی به مدرن، افزایش مشارکت و کار گروهی، افزایش ظرفیت خودباوری و خوداتکایی و در نهایت استقبال کشاورزان از تعاونی‌های تولید خواهد داشت؛
- به اعضای تعاونی‌ها نحوه‌ی مدیریت تعاونی‌ها آموزش داده شود و پیامدهای مطلوب و نامطلوب مدیریت‌های اصولی و غلط به آن‌ها گوشزد شود؛
- شفاف‌سازی نقش‌ها، برنامه‌ها و فرایندهای تعاونی‌ها برای اعضا، افزایش درک و تعهد مشترک میان اعضا و تعاونی‌ها نسبت به مسائل را به همراه خواهد داشت؛ و
- بهتر است مدیران مسلط و با تجربه‌تر در حوزه فعالیت شرکت‌های تعاونی تولید به کار گرفته شوند تا مؤلفه‌های برنامه‌ریزی، نظارت و ارزشیابی، سازماندهی و انگیزش در این شرکت‌ها به سطح مطلوبی برسند و تعاونی‌های تولید در رسیدن به اهداف خود بهتر عمل نمایند.

تقدیر و قدردانی

این مقاله از برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان می‌باشد، نویسندگان مراتب قدردانی خود را به خاطر حمایت‌های مالی و معنوی از دانشگاه مذکور اعلام می‌دارند.

۶) منابع

- اسدی، علی، سواری، مسلم و حسینی‌نیا، غلامحسین، (۱۳۹۶)، **اثر بخشی عملکرد شرکت‌های خدمات مشاوره، فنی و مهندسی کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان دیواندره**. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد۱۳، شماره۱، صص۱۶-۱.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

- بیگلری، نگین، پزشکی‌راد، غلامرضا و زمانی میاندشتی، ناصر، (۱۳۹۲). **راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های تولید از دیدگاه کارشناسان ملی و استانی تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران**، دوره ۴۴، شماره ۱، صص ۱۱۹-۱۰۹.
- پرهیزکاری، ابوذر، بدیع‌برزین، حسین، (۱۳۹۶)، **ارزیابی عوامل موثر بر کارایی اقتصادی تعاونی‌های تولید روستایی ناحیه الموت**. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ششم، شماره ۱، پیاپی ۱۹، صص ۴۲-۱۹.
- حاجی، لطیف، چیذری، محمد و چوبچیان، شهلا، (۱۳۹۴)، **عوامل تأثیرگذار بر توسعه‌ی پایدار تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان نقده از دیدگاه تعاونی‌ها**، تعاون و کشاورزی، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۹۲-۱۱۶.
- حیدری، فریبا، نادری مهدیی، کریم، یعقوبی‌فرانی، احمد و حیدری، علیقلی، (۱۳۹۴)، **شاخص‌های شناسایی تعاونی‌های موفق کشاورزی**، تعاون و کشاورزی، سال چهارم، شماره ۱۴، صص ۶۰-۳۹.
- حیدری‌ساربان، وکیل، (۱۳۹۱)، **بررسی عوامل مؤثر بر تشکیل تعاونی‌های تولیدی در مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی: استان اردبیل)**، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۸۰، صص.۱۱۸-۱۰۳.
- حسنقلی‌پور، حکیمه و امیری، مجتبی، (۱۳۹۸)، **شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر نگهداشت اعضای هئیت علمی در آموزش عالی با استفاده از تکنیک TOPSIS**، فصلنامه آموزش عالی، دوره جدید، سال دوازدهم، شماره ۴۵، صص ۹۲-۶۹.
- سالنامه آماری لرستان، (۱۳۹۵)، **سالنامه آماری استان لرستان**، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان لرستان.
- سعیدی، سحر، سلمان‌ماهینی، عبدالرسول و سعیدی، سپیده، (۱۳۹۸)، **سنجش میزان بهره‌مندی شهرستان‌های استان گلستان با تأکید بر توسعه‌یافتگی روستاها با استفاده از روش آنتروپی و تاپسیس**، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، دوره بیستم، شماره چهار، صص ۱۳۷- ۱۲۳.
- زلیخائی سیار، لیلا، موسوی، عفت، پویا، مهرداد، نادری‌مهدیی، کریم، (۱۳۹۶)، **ارتقای عملکرد کسب و کار تعاونی با رویکرد باز طراحی توان تولیدی (مطالعه موردی تعاونی‌های مصرف استان همدان)**، سال نهم، شماره هفدهم، صص ۲-۳۲.
- عباسی، رسول، رسول‌زاده، بهزاد و عباسی، پروین، (۱۳۸۸)، **عوامل مؤثر بر موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌های تولیدی استان اردبیل**، تعاون، سال بیستم، شماره ۲۱۰ و ۲۱۱، صص ۷۲-۸۹.
- غنیان، منصور، علی‌میرزایی، عرفان و درانی، منا، (۱۳۹۶)، **مقایسه‌ی تشکل‌های آب‌بران استان خوزستان براساس مدل EFQM تعاون و کشاورزی**، سال ششم، شماره‌ی ۲۴، صص۱۰۰-۷۵.
- غیاثوند غیاثی، فرشته، حسینی، فرج‌الله، سیدجمال، (۱۳۹۰)، **تحلیل موانع و محدودیت‌های توسعه اشتغال در تعاونی‌های تولیدی کشاورزی ایران**، پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، شماره۲، پیاپی ۱۴.
- کردعلی‌وند، سمیه، غنیان، خسروی‌پور، بهمن و یزدان‌پناه، مسعود، (۱۳۹۶)، **کاربرد فرایند تحلیل سلسله مراتبی در اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی استان لرستان**، تعاون و کشاورزی، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۵-۶۷.
- کریمی، فرزاد، نوری‌پور، مهدی، هدایتی‌نیا، سعید و محمدی‌تمری، ذکریا، (۱۳۹۳)، **واکاوی سازه‌های اجتماعی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی مطالعه‌ی موردی: شهرستان بویراحمد**، پژوهش‌های روستایی، دوره‌ی ۵، شماره ۲، صفحات ۳۵۴-۳۳۳.
- محمدپور زرندی، حسین و قادری، جعفر، (۱۳۹۳)، **ارزیابی تعالی سازمانی شهرداری تهران براساس مدل EFQM**، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره هفتم، صص ۱۳-۱.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

- مهدیان، شکیبا، امینی، امیر مظفر و یوسفی، علی، (۱۳۹۵)، **ارزیابی عوامل مدیریتی مؤثر بر میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان چهار محال و بختیاری**، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲- ۴۷، شماره ۲. صص ۳۲۳-۳۱۳ .
- نظریان، مهناز و حسینی، محمود، (۱۳۹۴)، **عوامل اقتصادی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی استان تهران**، تعاون وکشاورزی، سال چهارم، شماره‌ی ۱۵.
- Agarwal, B., 2010, **Rethinking agricultural production collectivities: The case for a group approach to energize agriculture and empower poor farmers**, Dhaka: Institute of Economic Growth [Available at:].
- Asadi, S. A., Hosseini Bargzan, S., & Sokhanvar, M, 2018, **Applying the EFQM Model for Evaluating the Performance: A Case Study in a Public Hospital**. **Evidence Based Health Policy, Management and Economics**, *2*(3), 174-180.
- Bibby, A, 2014, **Co-operatives are an inherently more sustainable form of business**, The Guardian [Available at: http://www.theguardian.com/social-enterprise-network/ 2014/mar/11/co-op-business-sustainability, Accessed: 07.01.2016].
- Bishop, J, 2012, **Lessons from the emotivate project for increasing take-up of big society and responsible capitalism initiatives**, Hershey: IGI Global [Available at: Accessed: 06.04.2016].
- Carlberg, J. G., Ward, C. E., & Holcomb, R. B, 2006, **Success factors for new generation cooperatives**, International Food and Agribusiness Management Review, 9(1), 33-52.
- Carr, A., Kariyawasam, A., & Casil, M, 2008, **A study of the organizational characteristics of successful cooperatives**, *Organization Development Journal*, *26*(1), 76.
- Deller, S., Hoyt, A., Hueth, B., & Sundaram-Stukel, R, 2009, **Research on the economic impact of cooperatives**, University of Wisconsin Center for Cooperatives, 231, 232-3.
- Fonseca, L. M, 2015, **Relationship between ISO 9001 certification maturity and EFQM business excellence model results,** *Quality Innovation Prosperity*, *19*(1), 85-102.
- **Food and Agriculture Organization of the United Nations** (FAO), **International Fund for Agricultural Development (IFAD), & World Food Programme** (WFP), 2012, Agricultural cooperatives: Paving the way for food security and rural development.[Available at: http://www.fao.org/docrep/016/ap088e/ap088e00. pdf. Accessed: 24.06.2016.].
- Innocent, Y., & Adefila, J. O, 2014, **Farmers' cooperatives and agricultural development in Kwali area council federal capital territory Abuja, Nigeria**, international Journal of humanities and social science, 4(7 (1)), 161-169.
- International Cooperative Alliance (ICA), 2015b, **What is a co-operative? Geneva: International Cooperative Alliance.**
- Ismail, J., & Xianhua, W, 2013, **Investigation and analysis on current situation of rural cooperative finance in Xinjiang**, *Procedia Computer Science*, *17,* 1266-1275.
- Jänicke, M, 2008, **Ecological modernisation: new perspectives**, *Journal of cleaner production*, *16*(5), 557-565.
- Kokaisl, P, 2013, **Soviet collectivization and its specific focus on Central Asia**, Agris on-line: Papers in economics and informatics. [Available at: http://online.agris.cz/files/2013/ agris_on-line_2013_4. pdf. Accessed: 28.02.2016].
- Mansouri, H. 2009, **Investigating the Role of Entrepreneurship in Urban Management and Urban Development**, Master's Thesis, International Institute for Cultural and Artistic Research of Society and Culture.
- Mora-Valentin, E. M., Montoro-Sanchez, A., & Guerras-Martin, L. A, 2004, **Determining factors in the success of R&D cooperative agreements between firms and research organizations**, Research Policy, 33(1), 17-40.
- Nkhoma, A. T, 2011, **Factors affecting sustainability of agricultural co-operatives: lessons from Malawi**, Unpublished Master Thesis, New Zealand, Massey University.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]

- Ortmann, G. F., & King, R. P, 2007, **Agricultural cooperatives II: can they facilitate access of small-scale farmers in South Africa to input and product markets?,** Agrekon, 46(2), 219-244
- Osterberg, P., & Nilsson, J, 2009, **Members' perception of their participation in the governance of cooperatives: the key to trust and commitment in agricultural cooperatives**, Agribusiness: An International Journal, 25(2), 181-197.
- Para-González, L., Jiménez-Jiménez, D., & Martínez-Lorente, A. R, 2018, **The link between people and performance under the EFQM excellence model umbrella,** *Total Quality Management & Business Excellence*, 1-21.
- Sadeh, E., Arumugam, V. C., & Malarvizhi, C. A, 2013, **Integration of EFQM framework and quality information systems**, *Total Quality Management & Business Excellence*, *24*(1-2), 188-209.
- Simpson, J. 2010, **Rural women's entrepreneurship is good business Gender and rural employment policy brief**, Pp 1-4.
- Tayeh, A. K, 1969, **Cooperative olive oil processing and marketing in Jordan**, In M. Digby (Ed.). Yearbook of agricultural cooperatives. Oxford: Basil Blaewell.
- Wang, X., Sun, L., & Zhang, Y, 2012, **The Empirical Study on Operating Efficiency of Agricultural Cooperatives in Langao,** International Journal of Business and Management, 7(17), 60.
- Whitford, M. (2009). **A framework for the development of event public policy: Facilitating regional development**. *Tourism Management*, *30*(5), 674-682.
- Zeuli, K., Freshwater, D., Markley, D., & Barkley, D. (2004). **Cooperatives in rural community development: A new framework for analysis**. Community Development, 35(2), 17-35.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.2.1]